

ANTANO TERLECKO GYVENIMO IR REZISTENCINĖS VEIKLOS APŽVALGA

Gimė 1928 m. vasario 9 d. Utenos apskr. Saldutiškio vlsč. (dabar Ignalinos rajonas) Krivasalio kaime mažžemių ūkininkų šeimoje.

Išlikusi gimta pirkia.

Dėdės šeima 1941 m. birželį ištremta, dėdė su žmona tremtyje mirė.

Tai sukrėtė jaunuolį.

Gimtineje 1945 m. kovo mėn. vyko vienos didžiausių Lietuvos partizanų kautynių, žinomos Kiauneliškio kautynių vardu, su okupacinėmis pajėgomis. Jos pareikalavo daug laisvės gynėjų gyvybių.

Paklusęs pirmojo pasaulinio karo dalyvio – savo tėvo – raginimui: „Eik, sūnau, bolševikų mušti“, su draugu prašėsi priimamas į partizanų būrį. Partizanai atsakė, kad turi eiti mokytis ir tuo būti naudingas Tėvynei.

Mokslai

Linkmenų progimnazija, Vilniaus prekybos technikumai.

Vėliau – Vilniaus universitetas: ekonomika, istorija.

Finansų ir kredito specialybę įgijo 1954 m.

Turėjo visas galimybes tapti sėkmingu tarnautoju, gal net pareigūnu.

Tačiau pašalintas iš aspirantūros.

Ironizavo marksizmo-leninizmo teiginius, šaipėsi iš SSKP politikos. Teigė, kad marksizme nėra autoritetų, o tai ką parašė Leninas ir Marksas – neprivaloma jų asmeninė nuomonė. Įrodinėjo, kad valdžios požiūriu teisinga tik tai, kas naudinga kompartijai.

Istoriją studijavo neakivaizdžiai.

Diplominio darbo apginti neleista, nes jame išdėstytas objektyvus požiūris į Lietuvos būvį imperinės Rusijos valdžioje. Kratos metu KGB darbą konfiskavo.

Dėl viešai reiškiamų politinių įsitikinimų negalėjo dirbti pagal išsilavinimą ir gabumus.

Darbovietės, pareigos

Iki įkalinimo yra dirbęs finansininku, ekonomistu, inžinieriumi, apskaitininku, dispečeriu.

Pasirinkus rezistentu dalią, liko darbai kūrybinėse įstaigose: Operos ir baleto teatre, Kino studijoje.

Pareigos: ugniagesys, durininkas, krovėjas.

Ir šiuos darbus norėta atimti, kad galėtų teisti už veltėdžiavimą.

Laisvės lyga

1978 m. birželio 15 d. ją įkūrė ir vadovavo.

Lyga savo veikloje vadovavosi tautų apsisprendimo teise.

Pagrindinis Lygos tikslas: politinės ir tautinės sąmonės ugdymas, laisvės klausimo kėlimas tarptautiniuose forumuose.

Iki 1988 m. gegužės mėn. organizacija veikė nelegaliai, nuo to laiko – viešai konfrontavo su režimu: pilietinio pasipriešinimo ir nepaklusnumo akcijomis, demonstracijomis, protestais, kurių surengta keliasdešimt, ragino atkurti nepriklausomą valstybę, trauktis okupacinę kariuomenę.

Reikalavo nedelsiamo ir nekompromisinio visiškos nepriklausomybės atkūrimo be jokio pereinamojo laikotarpio ir moratoriumo.

Leidimų surengti savo akcijas valdžios neprašydavo, tik informuodavo.

Tuo laiku Lyga oponavo ne tik valdančiai partijai, tačiau ir persitvarkymo sąjūdžiui, kuris neretai Lygą ragino netrukdyti, neprotestuoti, susilaikyti. Lyga nepakludavo, ragindama sąjūdį ryžtingiau siekti pagrindinio tikslo.

Paminėtina jo inicijuota Nepriklausomybės sąjunga, Konsultacinis Seimas, jungę patriotines opozicines organizacijas.

Išugdė jaunosios rezistentų kartos atstovus, susitelkusius Vilniaus A. Vienuolio vidurinėje mokykloje.

Laisvės lyga, pratęsusi pasipriešinimo tradiciją, laikoma paskutine rezistencine ir pirmąja tautinio atgimimo bei nacionalinio išsivadavimo organizacija.

Svarbiausi Lygos ir Antano pagrindyje parengti bei paskelbti dokumentai

Tekstai ne anoniminiai, o pasirašyti tikromis pavardėmis.

Reportažas apie Simo Kudirkos teismą, 1972 m.

Atviras laiškas Sovietų sąjungos KGB pirmininkui J. Andropovui, 1975 m.

1976 m. laiške AT prezidiumo pirmininkui Podgornui rašė, kad jo idealas – laisvas žmogus laisvoje ir nepriklausomoje Lietuvoje, savo pavyzdžiu nori įrodyti, kad neįmanoma visų įbauginti.

Laisvieji lietuviai pavergtoje Tėvynėje, 1976 m.

Atitieskime nugaras.

Laisvę reikia išsikovoti.

Laisvės lygos įsteigimo deklaracija, 1978 m.

1979 m. rugpjūčio 23 d. per Vakarų radijo stotis, o vėliau pagrindžio leidiniuose paskelbtas 45-ųjų baltijiečių memorandumas, kuriuo pareikalauta panaikinti sovietų-nacių pakto pasekmes. Tai buvo to laiko Nepriklausomybės aktas.

Memorandumu tarptautinė bendruomenė įpareigota rūpintis Baltijos valstybių laisvės atgavimu.

Jo pagrindu 1983 m. Europos Parlamentas priėmė rezoliuciją, raginančią Baltijos valstybių klausimą svarstyti Jungtinėse Tautose.

Regis, tai reikšmingiausias neginkluoto pasipriešinimo periodo politinis dokumentas.

Tų pačių 1979 metų Lygos Moralinis ultimatas Sovietų sąjungos vyriausybei, kuriame plačiai išdėstytos Lietuvos okupavimo ir inkorporavimo aplinkybės, aprašyti okupacinės valdžios nusikaltimai, akcentuota, kad nepriklausomybė-pagrindinė tautos teisė, pareikalauta paviešinti sovietų-nacių paktą ir per 90 val. (sovietai Lietuvai savuoju 1940 m. ultimatumu buvo suteikę 9 val.) pradėti imperijos demontavimą, nutraukti Lietuvos Respublikos okupaciją, atsiprašyti bei atlyginti žalą.

Kiti reikšmingi dokumentai:

Dėl draudimo pagerbti tautos didvyrius.

Kreipimasis į Lietuvoje gyvenančius rusus.

Gelbėkime Lietuvos gamtą, 1976.

Dar kartą apie žydus ir lietuvius, 1978.

Invazijos į Afganistaną pasmerkimas, 1980 m. sausio mėn.

Atviras laiškas „Tiesos“ redaktoriui.

Istoriko pokalbis su Antanu Terlecku. Jau atskleista, kad istorikas, diskutavęs su Antanu, yra pats Antanas.

Buvusiems „liaudies gynėjams“, 1988.

Didžiama tekstų transliuota Vakarų radijo stočių bangomis.

Svarbiausios Lygos ir Antano pasipriešinimo akcijos

Sužlugdė čekistų sudarytą bylą, kurioje buvo teisiamas jo bičiulis. Pasirūpino, kad liudytojais teisme atsisakytų parodymų. Bičiulis nuteistas minimalia bausme, nors kaltintas pasikėsimo į J. Paleckį rengimu.

„Sigmos“ gamykloje 1968 m. įvykusio visuomeninio renginio metu pasmerkė kolaborantus, istorijos klastotojus.

Yra pagrasinęs garsiam klastotojui Žiugždai, kuris dėl to skundėsi KGB.

1979 m. vasario 7 d. Lygos spaudos konferencija sovietuose akredituotiems Vakarų valstybių žurnalistams.

Pirmasis viešas antisovietinis-antiokupacinis mitingas 1987 m. rugpjūčio 23 d. Vilniuje.

Vasario 16-osios minėjimas 1988 m. Vilniuje, valdžios puolimo ir persekiojimo sąlygomis.

Didžiųjų trėmimų viešas paminėjimas Vilniuje 1988 m. gegužės 22 d.

Pirmasis viešas draudžiamos Lietuvos Respublikos vėliavos iškėlimas 1988 m. birželio 14 d., minint pirmuosius masinius trėmimus. Ją iškėlė partizanas, Lygos narys Leonas Laurinskas.

Penkiuose kontinentuose, 26 valstybėse 1990 m. surinkta daugiau nei 5 mln. parašų už Lietuvos laisvę. Parašų rinkimą inicijavo Lygos atstovas Vakaruose dr. Algirdas Statkevičius. Šios akcijos rezultatai įrašyti į Gineso rekordų knygą.

Parašų rinkimas Lietuvoje dėl okupacinės armijos išvedimo. Talkinant sąjūdžiui, surinkta 1 mln. 650 tūkst., 1989 m.

1988 m. rugsėjo 28 d. protesto demonstracija, prieš kurią panaudota jėga, žinoma „bananų balius“ vardu. Po jos keitėsi sovietų Lietuvos valdžios marionetės.

Rinkimų į Sovietų sąjungos AT 1989 m. vasario mėn. boikotas.

Lygos nario, buvusio partizano Vytauto Milvydo bado akcija.

Kartu su tautinio jaunimo sąjunga „Jaunoji Lietuva“ paragino Lietuvos jaunimą netarnauti okupacinėje armijoje.

Pirmojo paminklo Lietuvos partizanams pastatymas Varniuose.

Dalyvavo TSRS tautinių demokratinių sąjūdžių forumuose.

Bendradarbiavo su Rusijos žmogaus teisių gynėjais.

Stengėsi kurti alternatyvas okupacinei administracijai.

Pasimatymo lageryje su vaikais metu garsiai pareiškė, kad laukia L. Brežnevo mirties. Čekistams tai buvo dingstis nutraukti pasimatymą.

Čekistams į akis pasakojo antisovietinius anekdotus. Šie gėdijo: „Net mums girdint taip kalbi“.

Jo pagrindinis prievaizdas plk. J. Česnavičius buvo pažadėjęs: „Neišeisiu į pensiją, kol Terleckas nenusiginkluos“.

Viešai pareiškė, kad atleidžia visiems jį persekiojusiems, tardžiusiems, įkalinusiems sovietų valdžios pareigūnams.

Vėliau išsakė daug kritikos senos-naujos savivalės atžvilgiu, sielojosi dėl naujų grėsmių valstybingumui, priešinosi pastangoms trukdyti atkurto valstybės stiprinimą.

Svarbiausia kalba

Atvirai ir be užkonspiruotų poteksčių prabilo apie pagrindinį Lietuvos ir Lygos tikslą 1988 m. spalio 23 d. sąjūdžio steigiamajame suvažiavime, įvardindamas svetimos armijos išvedimo būtinybę.

Pogrindyje išleisti leidiniai

Periodiniai leidiniai: „Laisvės šauklys“ (visuomeninis laisvųjų lietuvių laikraštis) ir Vytis“.

Iš „Vyčio“ vedamojo: „Nutilus partizaninei kovai, mes 20 m. traukėmės, lyg akmenys ritomės nuo principų kalno. Atėjo metas, kai trauktis jau nėra kur. Tautai liko du keliai: žūti arba prisikelti“.

Nuo 1988 m. leistas legalios Lygos informacinis biuletenis, atnaujinta „Laisvės šauklio“ leidyba.

Represijos, teismai

1945 m. du mėnesius kalintas Švenčionių kalėjime.

Ten grasinta sušaudymu, nes „visi lietuviai-banditai ir nacionalistai“.

Už antisovietinę veiklą nuteistas ir 3 metus 1958-1960 m. laikotarpiu kalintas Taišeto ir Čiunos lageriuose Irkutsko srityje.

Visuomeninis teismas ir pasmerkimas darbo kolektyve, dalyvaujant partijai ir KGB, 1964 m.

Politinis kalinimas Lukiškėse, Vilniaus griežto režimo lageryje tarp plėšikų pagal sufabrikuotą kriminalinę bylą 1973 m. (bausmė – 1 m.). Siekiant diskredituoti kaip valdžiai pavojingą asmenį bjauriai teismo KGB nurodymu apšmeižtas vagyste.

Tardymo proceso metu 38 d. kalintas psichiatrinės ligoninės filiale Lukiškėse.

Tarp šių dviejų kalinimų daugybę sykių kvieštas į saugumą įspėjimams, auklėjimams. Ypač jiems užkliuvusi jo propaguojama mintis apie tai, kad lietuviai Lietuvoje neturi lygių teisių su kolonistais. Gebistai taip aiškino tuos kvietimus: „Partija mums pavedė kovoti dėl kiekvieno žmogaus“.

Kalinimas Kučino lageryje Permės srityje ir tremtis Magadano srityje 1979-1987 m. laikotarpiu dėl 45-ųjų baltijiečių memorandumo.

Tardomas šioje byloje į klausimus neatsakinėjo.

Tardytojui beliko įrašyti: „Kaltinamasis į klausimą neatsakė“.

Ypatingai sunkios sąlygos (smarkiai svyruojantis slėgis, kai kada nuo 40 iki 60 laipsnių šalčio) buvo Tolimuosiuose Rytuose tremtyje Kolymoje Magadano srityje, 150 km nuo Ochotsko jūros.

Paminėtina gausybė persiuntimo kalėjimų vežant specialiai apsunkintomis žeminančiomis sąlygomis.

Kalinimo vietose verčiamas dirbti stengėsi nedidinti sovietinio-prievartinio darbo našumo.

KGB jo namuose surengė gausybę oficialių ir slaptų kratų, vienoje kratoje dalyvavo net 15 kratytojų.

Tremtyje mėginta sudaryti naują bylą, ieškota įkalčių netikėtos kratos metu.

Daug metų pasiklausytas namuose, virš buto buvo įrengta klausykla-sekykla su joje apgyvendintomis agentėmis, taip pat stebėjusiomis, kas lankosi, ką veikia.

Po pirmojo mitingo KGB jam pradėjo formuoti naują baudžiamąją bylą.

Iš viso įvairiu laiku, taip pat iki Lygos įsteigimo, teisti 18 Lygos narių.

Kelis kartus apšmeižtas sovietinėje spaudoje KGB užsakomuosiuose straipsniuose.

Lietuvos Respublikos teismo 1992 m. baustas už kolaborantinės LKP veiklos okupacijos laikotarpiu pasmerkimą, teiginius apie tai, kad LKP savais veiksmais ir neveikimu objektyviai padėjo platforminei TSKP. Partija tai palaikė garbės ir orumo pažeminimu.

Atentatai

Kalinimų 1957 m. ir 1981 m. metu du kartus apnuodytas cheminėmis medžiagomis, įbertomis į arbatą.

1991 m. viename bute Kaune į jį šauta tariamai netyčia, šaulio būta vos netaiklaus.

Bjauriausios KGB provokacijos

Kalinimo metu raštu pranešta, kad žmona padavė dokumentus skyryboms.

Čekistai siūlė sandėrį mainais už laisvę: savo aplinkoje skleisti nuomonę, esą kovoti prieš sovietinę valdžią ir Sovietų sąjungą beprasmiška.

Svarbiausi leidiniai

Lietuvos laisvės lygos istorijos du tomai.

Susirašinėjimas su bendrablyliu ir bendražygiu Juliumi Sasnausku, sugulęs į laiškų knygą „Jeigu esame čia“. Joje publikuojami nekonfiskuoti dviejų politinių kalinių vienam kitam skirti laišškai.

Prisiminimai iš 1970-1986 m. laikotarpio memuaruose „Laisvės priešaušryje“.

1964 m. ir 1966 m. rezistentų dienoraštis (dvi knygos).

Dienoraštį pradėjo rašyti 1948 m.

Dalis dienoraščių originalų surasti griaunant Terleckų namą Nemenčinės plente po namo verandos pamatais, kur jie ilgai išgulėjo saugiai paslėpti, nes nemažai dienoraščių prarasta kratų metu.

Didysis sąmokslas prieš Lietuvą.

Laiškai šeimai iš Magadano (dvi knygos).

Daugybė laiškų konfiskuota. Nedidelę dalį sugrįžęs atgavo.

Už tiesą ir laisvę (dvi knygos).

Laisvės lygos kova už laisvę ir nepriklausomybę.

Yra parašęs prisiminimus apie A. Sacharovą, S. Kovaliovą, kun. K. Vasiliauską.

Dr. Arvydo Anušausko ir Birutės Burauskaitės knyga „Baltijos laisvė – Europos atsakomybė“.

Kosto Kauko knyga „Būdas Antano Terlecko ir jo kovos draugų“.

Tekstų išversta į kitas kalbas.

Antano dienoraščiai, atsiminimai, laiškai – rimtas ir iškalbus šaltinis tyrinėtojams.

Šeima

Motina ir brolis mirė jam kalint. Čekistai į motinos laidotuves neišleido, o į brolio laidotuves jų pastangų dėka pavėlavo.

Žmona – Laisvės kovų dalyvė, partizanų rėmėja, pagrindžio spaudos talkininkė Elena Keraitytė – Terleckienė, iškeliavusi pas Viešpatį 2010 m.

Jos brolis partizanas Stasys Keraitis 1948 m. žuvo ginkluoto pasipriešinimo kovoje.

Ne kartą KGB tardyta. Jai už Antano, kitų politinių kalinių laiškų perdavimą pagrindžio spaudai ir į Vakarus buvo iškelta baudžiamoji byla.

Vaikai:

Vilija – mokytoja lituanistė, rašytoja.

Gintautas – istorikas, talkinantis tėvui knygų leidyboje.

Už dalyvavimą pirmajame protesto mitinge 1987 m. viešai pasmerktas darbo kolektyve.

Ramūnas – žurnalistas, dienraščio redaktorius.

Brolis Vladas – Nepriklausomybės akto signataras, daugelio istorijos veikalų ir mokslinių straipsnių autorius.

Anūkas Antanas A. Terleckas – tekstų rezistencijos temomis autorius, studentas.

Rinkimai

Du kartus išrinktas į Lietuvos Respublikos Seimą 1998 m. ir 1999 m. kartotiniuose rinkimuose Nevėžio apygardoje Panevėžyje į atsilaisvinsią Seimo nario vietą, tačiau vien dėl to, kad apygardoje į rinkimus atėjo mažiau nei 50 proc. rinkėjų, nebuvo pripažintas išrinktu Seimo nariu, nors rinkimus laimėjo ryškia persvara.

Panevėžio miesto savivaldybės tarybos narys 2000-2002 m.

Pirmojo Vilniaus miesto mero 1990 m. patarėjas, tiesa, labai trumpai.

Rašytinis palikimas

Rankraščiai, dokumentai saugomi Lietuvos istorijos institute, Valstybės centriname archyve, Vilniaus universiteto bibliotekoje.

Baudžiamosios bylos saugomos LYA.

Daugybė polemiskų, kritiškų straipsnių, viešų laiškų valstybės vadovams išsibarstę gausioje periodikoje.

Antano prognozė

1966 m. dienoraštyje rašė: „vis vien maždaug po 20 m. būsime laisvi“).

Valstybiniai apdovanojimai

Vyčio kryžiaus ordino Komandoro kryžius.

Vytauto Didžiojo ordino Karininko kryžius.

Estijos Marijos Žemės Kryžiaus 3 klasės ordinas.

Laisvės premija.

Trumpiausias Antano apibūdinimas

Neokupuotas.

Tokiu pavadinimu susuktas dokumentinis filmas.

Bendražygiai yra apie jį prasitarę: Didis, bet paprastas“.

Jis turėtų būti pagrįstai laikomas žinomiausiu ir reikšmingiausiu neginkluoto pasipriešinimo sovietų okupacijai atstovu nuo partizaninio karo pabaigos iki 1990 m., antisovietinio pasipriešinimo ideologu.

Kažkada reikės atsiminti dabartį, o dabar pagerbiame praeitį, be kurios nebūtų šiandienos.

Gintaras Šidlauskas

Pasipriešinimo dalyvių (rezistentų) teisių komisijos pirmininkas